

32. Virág, id. mű, 49.
 33. Vikár, id. mű, 25–26
 34. Vikár, id. mű, 27.
 35. Vikár, id. mű, 46.
 36. Bókay, id. mű, 36.
 37. Harmat, id. mű, 88. – az én kiemelésem
 38. Grunberger Béla: *Bevezetés*, In: Harmat, id. mű – Grunberger kiemelése
 39. Lásd: Bókay, id. mű
 40. Harmat, id. mű, 89.
 41. Székács István: *Ferenczi Sándor, a korszerű pszichoanalízis úttörője* (In: *pszichoanalízis és természettudomány*, hiv. kiadás, 208.)
 42. Hidas György: *Ferenczi – pszichoanalízis – társadalom* (In: *Thalassa*, 1990/1, 7.)
 43. Harmat, id. mű, 47.
 44. Harmat, id. mű, 105.
 45. Harmat, id. mű, 42. – Harmat kiemelése
 46. B. Gáspár Judit: *Nyelvezavar és fordítás a mélylélektani gondolkodás történetében* (In: *Thalassa*, 1991/2, 28.)
 47. Bókay, id. mű, 40.
 48. Harmat, id. mű 98. és 130.
 49. Linczényi: *Ferenczi Sándorról*, hiv. kiadás, 17.
 50. Vikár, id. mű, 18.
 51. Ferenczi Sándor: *Bioanalitikai következtetések* (In: *Ferenczi*, hiv. kiadás, 300.)
 52. Ferenczi, hiv. kiadás, 11–13
 53. Ricoeur, P.: *Nyelv, szimbólum és értelmezés* (In: *Fabiny T. szerk., A hermeneutika elmélete*, Szeged, 1987, 195.)
 54. Ricoeur, P.: *Az interpretációk konfliktusa* (U. ott, 211. – Ricoeur kiemelése)
 55. Derrida, idézi Molnár Miklós: *Szöveg, keresztül-kasul* (In: *Derrida: Grammatológia, Életünk, Magyar Műhely*, 7.)
 56. Linczényi, id. mű, 17.
 57. Harmat, id. mű, 63.
 58. Székács István: *Freud és a pszichoanalízis természettudományos alapjai* (In: *Pszichoanalízis és természettudomány*, hiv. kiadás, 56.)
 59. Harmat, id. mű, 225.
 60. Verebélyi, id. mű, 39.
 61. *Bioanalitikai következtetések* (Hiv. kiadás, 308.) – Ferenczi kiemelései
 62. Ferenczi, u. ott, 304. – Ferenczi kiemelései
 63. Ferenczi, hiv. kiadás, 16. – Ferenczi kiemelései
 64. Verebélyi, id. mű, 39–40
 65. Derrida, id. mű, 79. – Derrida kiemelése
 66. Harmat, id. mű, 277–278
 67. Erős Ferenc: *A történelem szatirista újratrása* (In: *Thalassa*, 1991/1, 93.)
 68. Ferenczi Sándor: *A relaxáció elve és a neokatarzis* (In: *Ferenczi*, hiv. kiadás, 389.) és *C. G. Jung levelei Ferenczi Sándorhoz* (In: *Thalassa*, 1992/1, 140–142)
 69. Harmat, id. mű, 98.
 70. Harmat, id. mű, 41. és Eva Brabant: *Má nistanó* (In: *Thalassa*, 1991/1, 60.)
 71. Ferenczi: *A neurotikus pszichoanalitikus tanának haladása* (In: *Ferenczi*, hiv. kiadás, 291.) – az én kiemelésem
 72. Virág, id. mű, 45.
 73. Virág, id. mű, 52.
 74. Brabant, id. mű, 60. és 61.
 75. Idézi Erős Ferenc: *A budapesti iskola hozzájárulása az analitikus szociálpszichológiához* (In: *Thalassa*, 1990/1, 16.)
 76. Idézi Brabant, id. mű, 61.
 77. Brabant, id. mű, 61–62
 78. Morton, J.: *A pszichoanalízis és az ausztráliai őslakosok antropológiája* (In: *Thalassa*, 1992/2, 91.)
 79. Kilborne, B.: *Róheim és a pszichoanalitikus antropológia az Egyesült Államokban* (In: *Thalassa*, 1992/2, 94.)
 80. Voigt Vilmos: *Bevezetés* (In: *Thalassa*, 1992/2, 5.)
 81. Verebélyi, id. mű, 45.

AVIGDOR HÁMÉIRI ADY-LÁZ

Avigdor Háméiri – valaha Feuerstein Viktor vagy Kova Albert neve Ady Endrével fonódott össze. Háméiri adott ki egy kötetnyi Ady-fordítást héberül. Petőfit és József Attilát is ültetett át héberre, de egyikük hangját sem találta el úgy, mint Adyét. Könyvtárra rúgó prózát fordított magyarból.

Háméiri nyugtalan, háborgó lélek volt a megszállottak típusából. Talán ez az oka, hogy egy másik háborgó megszállott, Ben Gurion – az első demokratikus választások és az első alkotmányos kormány megalakulása után – a Kneszet lektorává tette. Persze ez az elfoglaltság nem akadályozta meg a költőt abban, hogy továbbra is a tel-avivi Ben Jehuda utcai kávéházakban töltse napjait. „Udvara” végighallgatta a mester monológjait, kitöréseit, édes-keserű panaszait, éles szurkálódásait azok ellen, akik nem helyezték őt a Parnasszus csúcsára. Azután Háméiri valamelyik magánházban tűnt fel (többek közt nálunk is), ahol hajnalig élvezhették jelenlétét. Csak azon csodálkoztunk, hogy vajon mikor írta azt a sok regényt, gyerekmesét, nyelvészeti eszme-futtatást, mikor jutott ideje folyóirat-szerkesztésre és -kiadásra, az első szatirikus színház megalakítására és anyaggal való ellátására. (A színházat Kumkumnak hívták, vagyis Vízforraló Kannának.) És mikor fordított – Madáchot, Bíró Lajost, Heltai Jenőt, Max Brodot, Arnold Zweigot, Stefan Zweigot, Gorkijt, Heine Héber dala-t, Korolenkot, Andersen meséit, Münchhausen báró utazásait, hogy csak néhány cseppet mutassunk a tengerből.

Közeli kapcsolatba a negyvenes években kerültem Háméirivel, amikor a Faragó fivérek, Pista és Bandi Tel-Avivban elkezdtek kiadni héberül apjuk, Faragó Miklós pesti kisregénysorozatát, a Világvárosi Regények-et. E sorozatot Háméiri nevezte el Román Zairnak (kis regény). S csak természetes, hogy őt kérték fel a sorozat szerkesztésére és a héber szöveg nyelvi ellenőrzésére.

Utolsó találkozásaink egy falusi miliőben levő aggok menházában történtek, Kfár Azarban. A Faragó fivérekkel, Marton Gizellával, az Új Kelet alapító főszerkesztőjének özvegyével, és még másokkal jártunk hozzá. Egy alkalommal vendéglátónk megkérdezte, mi lett azzal az önéletrajzi kéziratával, amiből már néhány fejezetet közölt az Új Kelet. (A mű a magyar nyelvű napilap megrendelésére magyarul készült.) Ekkor Háméiri meghagyta Marton Gizinek, hogy adja át nekem a kéziratot. Akkoriban a Maariv című héber napilap irodalmi rovatát szerkesztettem, feltehetően ezért bizott abban, hogy megmentem a kéziratot a feledéstől. De csak évek múltán, Háméiri halála után került elő saját süllyesztőmből, s eddig csak négy fejezetét fordítottam le héberre, melyekből három közöltem a Maariv-ban, a negyediket pedig a Pesti mérnökök – Izrael országépítői című könyvem magyar és héber változatában is.

A kézirat egyes fejezetei inkább a héber olvasóhoz szólnak, de annál több az olyan fejezet, amelyet csak magyar olvasó értékelhet igazán.

David Giladi

század elején, az első világháború előtti években Budapest két különböző természetű és egymástól látszólag független erjedésnek volt a színhelye. Az egyik a cionista mozgalom sajátos, magyarországi, pontosabban: pesti alakulása, egy közele-

dő rengésnek alig érzékelhető jeleivel a levegőben. A másik, az Ady-láz, amely teljesen egyedülálló az irodalmi mozgalmak világában; nevezetesen, hogy egy minden politikától mentes líra fanatizálja a társadalmat a legmagasabb tudományos köröktől (akadémia, egyetem) a középiskolán át a műhelyekig. Tanári karok összekülönböznek, családtagok csetepatéznek, s a társasági összejövetelek résztvevői két pártra szakadnak, az egyik röhög az „őrült fecsegésén” – a másik vallásos áhítattal adózik a költőnek. S mindez versek miatt, amelyekben semmiféle társadalmi ideálnak nyoma sincsen.

– Hát ennyire intelligens a magyar közönség? – kérdezte Bialik csodálkozva, egy Adyról való beszélgetésünk alkalmával. – Hogy ilyen tisztán lírai, minden izmustól mentes versek ennyire felforgatják?! Ebben a megmozdulásban három tényező játszott közre, mégpedig politikai, sőt zsidó történelmi tényező: az emancipáció, az asszimiláció és a cionizmus.

A magyar zsidó emancipáció a század elején elérte a liberalizmus legmagasabb fokát. Itt egyszersmind le kell szögeznünk, hogy ennek a nívónak nincs abszolút mértéke, mértékegyesége, az mindig az uralkodó nép kultúrnívójától, gazdasági jólététől és vérmérsékletétől függ. Egyoldalt Deák Ferenc, Eötvös József, Ötvös Károly, Jókai Mór és Tisza István, akik ennek a liberalizmusnak bajnokai, támaszai s egyben szülöttei is voltak – másrészt pedig báró Dóczi József, Vészi József, Lánczy Leó, Kiss József, Vázsonyi Vilmos, Varsányi Irén, Neu Dávid, Beregi Oszkár, Gál Franciska, akik valósággal uralkodtak „féktelen szimpátiájukkal” (Bettelheim szavaival élve) a magyar társadalmon, és Molnár Ferenc, akit még az antiszemita Pintér Jenő is kitüntetett elismerésével. Ez az emancipáció – Romain Rolland szerint – ezt az ázsiai népet a legelőrehaladottabb kultúrnépek sorába emelte. De egyben világra hozta azt a szörnyszülöttet is, amelyet mint a speciális magyar asszimiláns zsidó típusát ismerünk. Ez a körtünet, mely egyedül áll még az asszimiláció-nyalva történetében is, ez az önleköpő, saját lényét szégyenlő, minden emberi önérzetből kivetkőzött ember-nyomorék, hirtelen szemben találta magát a legmélyebb énjében is még irtundatlanul pislogó zsidó voltának élő lelkiismeretével: a cionizmussal. Ez pedig a zsidó nemzeti eszme legádázabb ellenségének, Szabolcsi Miksának, az asszimiláció hivatalosának, az *Egyenlőség* zseniális szerkesztőjének köszönhető.

Szabolcsi Miksáról bátran állíthatjuk, hogy Magyarország egyik legnagyobb zsidója – a maga nemében. Kivételesen nagy, zsidó tudása, mélyenszántó s átfogó jártassága a tradicionális és a modern zsidó kultúrában és a héber nyelv tökéletes kezelése írásban s szóban, végül megható szeretete minden iránt, ami zsidó, imponáló ellenségévé avatta őt a világcionista mozgalomnak. Legtámadóbb cikkeiből is nemegyszer ki lehetett érezni, hogy alapjában véve irigyli a cionista mozgalomtól bátor, harcos ifjait, a makkabeistákat, akik „homlokukon hordják zsidó voltukat”, s gyakran állította őket példaképül a

saját ifjúsága, a Magyar Zsidó Ifjak Egyesülete elé. És ez egy ízben ki is tört belőle mindnyájunk csodálkozására.

Abban az időben történt, hogy a három szektára szakadt magyar zsidóság – szintén csak a cionista mozgalom élesztő hatása alatt –, mely elsősorban a liberalizmusba vetett rendíthetetlen hitet lazította a szívekben („Cionista az, aki nem hisz az emancipáció állhatatosságában”), megmozdult, hogy a szakadást valamiképpen áthidalja. Erre a nagy eseményre bankettet rendeztek. S miután ellágyultak a szívek a bankett hangulatában, felállt Szabolcsi Miksa is, és felolvadt állapotban az ő „titkos szerelméről” beszélt, a cionista ifjúságról. Persze ez nem gátolta őt abban, hogy az *Egyenlőség* legközelebbi számában újult erővel kitörő támadást ne intézzen a cionista ifjak pernahájdér társasága ellen.

Szabolcsi Miksa nagy zsidó volt, s volt két végzetes hibája. Az egyik a meg-

élhetés nagy gondja, amelyet mégiscsak az asszimiláns hitközségtől eredő pénzzel enyhített – a másik, hogy nem volt történelmi zsidó. Ennélfogva történelmi magyar volt. És ezen a ponton megrendült az egész, nagyszerűen felépített asszimilációs ideológia. Mert egy vastörvény azt mondja: te nem vagy az, aminek mondd magad, hanem az, aminek a társadalom mond. Ebbe pedig még a legliberálisabb magyar se ment bele. Mert ez egyszerűen hazugság.

Ez ütötte az első rést a magyarkodó asszimiláció várfalán a magyar zsidóság fénykorában.

S ekkor jelent meg a magyar irodalom zenitjén a zseni: Ady Endre.

A nagy gondolkodó törekvése, definiálni a zseni fogalmát, egyelőre hiábavaló volt. Zseni volt-e Ady Endre? Egy dolog biztos: csak a gondolkodó agy lehet zseni. Ady pedig nem volt az. Nem lehetett gondolkodó, mert az alkohol sátnája hatalmába kerítette. Még inkább lehet valaki zseni, akinek a szívét háttérbe szorítja az agy, mint például Goethe, akiről Ady mondja: agya isteni kézzel csiszolt briliáns, de a szíve rongy.

AVIGDOR HÁMÉIRI,
FEUERSTEIN - KOVÁ ALBERT

Zseni semmiképpen sem lehet az, akinek agyát háttérbe szorítja a szív vagy akármi más. Ady vakzseni volt, isteni szellemmel megszállott fenomén, kinek agya szívének szolgálatában állt, hogy annak szószólója legyen. Legtalálóbban Adyt maga Ady határozta meg:

*Vagyok, mint minden ember: fenség,
Észak-fok, titok, idegenség,
Lidérces, messze fény,
Lidérces, messze fény.*

S itt kell leszögezmem a saját hitemet Adyról: *mint par excellence lírikus, minden idők legnagyobbja: Ady.*

Tehát mint ilyen, nem szorul magyarázatra, miért és hogyan babonázta meg Ady a közönséget teljesen egyedülálló varázserejével. Nem is ez a feladatom e helyütt. A kérdés az, miért kapaszkodott Adyba a pesti zsidóság oly görcsösen?

Ha a nyomorék lelkű, pesti, asszimiláns zsidóról beszélünk, le kell szögeznünk azt is, hogy az asszimilációnak is megvan a maga igazi idealistái. Szabolcsi Miksa is idealista volt, mégpedig fanatikus. Hiszen ez a fanatizmusa – mint minden fanatizmus – arra ragadta őt, hogy Herzlt gyalázza, méghozzá mint anyagi haszonlesőt. Herzlt.

És ilyen zsidó idealisták képezték az Ady-front falanxját. Ha aránylagosan nézzük az Ady-láz híveit és ellenségeit – aktív támadóit és aktív védelmezőit – az Ady-front két fő ütköző pontján, a sajtóban és a tanintézetekben, úgy az első pillanatban az a látszat, mintha hívei csupán zsidók, ellenségei pedig csupa magyarok lettek volna. Ez persze nem áll. De tény, hogy a védelem főhadiszállásán, a *Budapesti Napló* és a *Nyugat* arcvonala ott tündököltek a magyar kultúra korifeusai: Vészi József, Ignotus, Hatvany báró, Bródy Sándor, Kabos Ede, Fenyő Miksa, Lengyel Menyhért, Osvát Ernő, *Az Est* hasábjain pedig Szép Ernő, Kemény Simon, Emőd Tamás.

Mecénása Hatvany Lajos báró volt, a kultúrasszimiláció legragyogóbb, legtisztább lelkű idealistája.

Verseinek megenyhítője, Reinitz Béla, akinek melódiai belesongították az Ady-verseket Budapest szívébe.

Aki színpadról glorifikálta Adyt, Nagy Endre, s akik interpretálták ezeket a minden röhejt és gyűlöletet lehámozó s elolvasztó melódiákat, Papp Jancsi (aki, midőn Tarján Vilmos buta gójnak csúfolta, egészen különös, bizarr módon demonstrálta zsidó voltát a New York kávéház egyik asztalánál) és Keleti Juliska (aki – noha csak anyai részről volt zsidó, folyton hangoztatta, hogy „az én anyám jó zsidóasszony volt, gondoskodott rólam, hogy zsidó apám legyen”).

Az első könyvet Adyról Szenes Béla írta. (Szenes Hanna apja, aki abban az időben hihetetlenül merész ívben szárnyalt felfelé a színjátéksíkok terén.) Könyvének címe: *Az ifjú Ady Endre.*

Nos – és last – not least: az Ady-géniuszt termékenyítő műzsája, a fogalomvált Lédá asszony, Brüll Adél. És legintimébb kebelbarátja: Révész Béla.

Ezt a pleját alig tudták ellensúlyozni, még olyan egyéniségek se, mint Bölöni György, Bánai Elemér (Zuboly) és Schöpflin Aladár.

Holott az ellenséges fronton ott tüzeltek az „adyendréske-dés” ellen nem kisebb valakik, mint a magyar újságírás doyenje, Rákosi Jenő (aki szobrot is kapott a Horthy-rezsimtől), a maró tollú, mérges nyíllal való mesterlövő, Tóth Béla, a legnépszerűbb alkalmi vers, de súlyos értékű, valósággal klasszikus mestere, Kozma Andor és – megint csak last – not least: Tisza István gróf, aki mint tollforgató se volt megvetendő ellenség.

Kiss József külön gépfegyverállása, *A Hét*, azt senki se vette komolyan, annak egyszerűen konkurencia íze volt.

Ezekután még csak magának Adynak a szava hiányzott ahhoz, hogy az Ady-sereg zsidóvá minősüljön. S ez nem is késett. Nem zsidó tollából még nem áradt ki olyan melengető, gyógyító balsam a zsidó géniuszt sebére, mint Adynak *A bélyeges sereg* című verse.

Mi ehhez képest Byron szánakozó vállveregetése, mondta Bialik, miután elolvasta s ismét elolvasta a sorokat:

*Büszke kárhozók, eldobhattok százszor,
A lelkem százszor utánatok oson.
Örök bolygók, örök riasztatók,
Idők kovászai, megyek én is veletek
Bélyegesen, csillagoston.*

Miénk ez a könnyes, nagy Élet.

.....
.....
.....
Futok veled és megáldalak.

De ennek a versnek külön története van.

Hangsúlyoztuk, hogy az Ady-lázat egy minden társadalmi vagy politikai ideológiától mentes líra idézte fel. Az Ady-versek ismerői láthatják, hogy ez Ady költészetének első korszaka, amelyet teljességgel a Szerelem, Nyomor és Halál problémája tölt ki. Ebben a korszakában Ady nem kevesebb, mint hét verseskönyvet vészett ki csodálatos lelkéből: *Új versek, Vér és arany, Az Illés szekeren, Szeretném, ha szeretnének, A Minden-Titkok versei, A menekülő Élet és Margita élni akar.* S minthogy az új Ady, aki az *Új versek*-kel kezdődött, összesen vagy húsz évet tesz ki, ez a politikamentes lírai élet több mint élete, költők élete felét jelenti. 1913-ban megjelent kötet, *A magunk szerelme*, a következő strófával kezdődik:

*Bántott, döfölt folyton a Pénz is
S szép humanitások játsztak velem,
De lelkemből más sohasem érdekelt
Fölszánt poéta-ceruzámat,
Csupán Politika és Szerelem.*

Ennek a versnek csak az első két sora eredeti, a többi három sort utólag írta a már kész, nyomdába induló könyv elejére. Mert a Politika csak ebben a kötetben jelenik meg első ízben mint olyan. Az igazság az, hogy eddig legfeljebb „szép humanitások játsztak vele”. Tessék vigyázni, nem ő játszott velük, hanem azok vele.

Persze a *Felszállott a páva*, a *Harc a Nagyúrral* vagy pláne a *Proletár fű verse* és az *Álmodik a nyomor* könnyen szocialista verseknek minősíthetők. De az igazság az, hogy Ady nem volt szocialista a konvencionális értelemben, s még kevésbé a *marxi dialektika* szerint.

Adyn kívül Móricz Zsigmond volt az, aki ebbe a sötétségbe belepillantott, és a legtermészetesebben hirdette, amit meglátott. Ady szocializmusa tehát a legnemesebb, legigazibb s legfájdalmasabb patriotizmus; az uralkodó osztály ellen irányult, az Ady-szimbólum szerinti kórokozó a „gróf-gög” volt. A program-szocializmushoz csak későn jutott el, mégpedig Jászi Oszkár és Garami Ernő hatása alatt.

S ugyancsak ez a patriotizmus, ez a saját fajtája iránti szánalomteli anyai szeretete fejlesztette ki benne természetes, bár nem logikus úton negatív viszonyát a zsidóság iránt. Azt a lappangó kérdést, antiszemita volt-e Ady vagy sem, nem lehet

A KÉPEKET A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM SZÍVES ENGEDÉLYÉVEL KÖZZELJÜK

elintézni banális érzékenységgel, se pedig dialektikus ítélkezéssel, hanem csupán a tények egyszerű számbavételével, mégpedig a cionista ember prizmáján keresztül. A tények: Ady életéhsége, melyet csupán egyetlen eszközzel lehetett csillapítani, pénzzel. Adynak Lédához való, fékezhetetlen, tomboló szerelmét nem lehet összemérni még az öngyilkosságig rohanó Rómeó szerelmével sem. Ady a Lédá-szerelem legizzóbb napjaiban sem nélkülözhetette a kisebb Szulamitokat, életmohósága nem ismert határt. És varázslatos vonzerejével magához vonzotta az élet két bőségszaruját, Lédá asszonyt és az irodalom bőkezű mecénását, Hatvany Lajost. Ezek a tények alakították ki Ady faji komplexumát. Arra ébredt, hogy mindkét életforrása idegen fajtól ered, s nem sajátjától. És megindul a harc a zsidó fölényt, bőséget és jóságot élvező és meglátó Ady és a saját népét szerető, sajnáló s lenéző Ady között. A lelke mélyén magyar dzsentri, kisnemes, de ősnemeségről, ősi vitézségi jogáról le nem mondó Ady érzi, hogy amit ezek adnak neki, az ősi jussként megilleti. És, mert hazudni nem tudott, és nem fojthatta magába mondanivalóit, hát egyszer csak akkorát káromkodott, hogy a környezete belelemegett. Ez a káromkodás egy pénztelen s nagyon életigénylő percében tört ki, mégpedig két tanú jelenlétében, a zsidó Révész Béla és a magyar Zuboly előtt. Aki feddően lecsitította, persze nem a zsidó volt, hanem a magyar. Ez a csúnya, korcsmai zsidózás eljutott Lédá füléhez – hogyan? Egy pincér segítségével, aki elmondotta Reinitz Bélának és később nekem is, mert szíve gyökeréig önérzetes cionista volt Lédá, kivételes intelligenciájával ismerte Ady lényét, azonkívül pedig ő maga lovagló-úriasszonyoskodott, és csak azért nem marta le magáról zsidóságot szentelt vízzel, mert tudta, hogy ez még jobban kihangsúlyozná származását. De Ady nem lett volna igazi „vakzseni”, ha káromkodását nem foglalta volna rímbe. Hát megírta alábbi kicsi, de aljas versikéjét:

ZIKCENE, ZAKCENE, SATÖBBI

*Rossz szivem és százszor rossz vérem
Dobog, zuhog, mindig fehéren.*

*Dobog, zuhog, egy kicsit kába
És vár valamit mindhiába.*

*Várja a nagy, nagy, nagy időket.
Várja az új, királyi nőket.*

*Ami szépség van, ami álom,
Azt mind, azt mind náluk találok.*

*Zikcene, zakcene, félek,
Övök a sors, a nő, az élet.*

Erre valóságos riadalom támadt. De hadd mondjam el Ady Lajos szavaival, aki igen későn, 1913-ban mesélte az esetet, s a vers kéziratát is megmutatta:

„...a báró dühöngeni kezdett... Miért nem az Erger-Berger? – kérdezte. Révész Béla csak olvasta a kéziratot, s hallgatott, egy arcizma sem mozdult. Bandi magyarázta, hogy tévednek... De éppen a nem zsidó Zuboly azt ajánlotta idegesen, hogy Bandi tépje össze a kéziratot...”

S Ady Lajos, aki magyar dzsentri volt, bátyja zsenialitása nélkül – folytatta:

– Maga mint cionista meg fog engem érteni, hiszen ebben egy véleményen vagyunk. Ezek belekapaszkodtak szegény

Bandiba, s folyton hangsúlyozzák, hogy ők, egyedül ők értik és értékelik őt. Nem mondom, Ignotus igen értékes ember, és a báró is igen szépen kezeli Bandit, s Bandi nem is hálátlan fajta ember, de ez a túlérzékenység... Itt van például Patai József, a *Múlt és Jövő* szerkesztője, miért nem fél ő a „zsidó” szótól. Mi meg tudjuk becsülni az önrzeti zsidót, aki nem magyarkodik... Ahogy megjelent a Maga cikke: *Ady és a Biblia a Múlt és Jövő*-ben, hirtelen idegesek lettek, mert magacionista, nekik meg a cionizmus vörös posztó. Erre megírta Bandi *A bélyeges sereg*-et... Hát... erre még jobban dühöngtek. Mert ki nem becsüli nagyra a zsidó népet? De ők azt akarják, hogy egyáltalán ne beszéljen senki a zsidóságról... pedig gyönyörű vers... ők azt akarják hangoztatni, hogy ők a magyar nép magasabb intelligenciája... Ez a Szabolcsi Lajos, nem az öreg, azt nem ismerem, de a fia, aki Bandit utánozza, azt mondta a maga cikkéről, hogy blaszfémia Bandira... hogy ő jobban ismeri a Bibliát, mint maga, de azt állítani, hogy Ady Endre utánozza a Bibliát, ezt csak cionista mondhatja... ezt mondta. Pedig maga nem azt írta. Nekik Ady Endre védőbástyájuk az igazi énjük ellen. Én véletlenül ott voltam, amikor Bandit meglátogatta a cionisták vezető embere, Beregi Ármin, a Beregi Oszkár öccse... igen szimpatikus és tehetséges ember, ez Bandi harmincötödik születésnapján volt... Révész Béla exkuzálta magát, és idejekorán elment... Bandi nem marasztalta... látta volna, Emőd Tamás hogy tombolt, amiért Bandi elvitte magát Érmindszentre... ez a fél életét adná érte, hogy ne legyen zsidó...

- Lorsi Ernő mesélte nekem - szakítottam félbe -, mit mondott rólam Emőd Tamás...

- Sose törődjék veled, barátom... Én mondom magának, ez a bujkálás egyszer majd csúnyán megbosszulja magát... és Léda is... legalább elvált volna férjétől... De hogy erre legyen képes egy férj! ... Hogy is mondják a rossznyelvek? (itt nevette) Tartja a gyertyát... De most hála Istennek vége... Elbocsátó, szép üzenettel el van intézve... Az Édes is örül neki...

Csupa igazság - csak az a baj, hogy Ady Lajos mondta. Igaz, hogy antiszemitizmus és cionizmus között sok a koordináta, de ha cionista kritizálja az asszimiláns zsidót, az idealistát, sajnálatból teszi, szánja vaktságáért és jövődó csalódásáért, holott az antiszemita kritikájának alapja piszkos, embertelen gyűlölet; Ady Lajos szavaiban annyi az aljas hálátlanság, nemcsak Léda felé, aki szerelmével táplálta Ady zsenijét, és anyagilag is mellette állt, de Hatvani iránt, aki nélkül Ady zsenije valamely piszkos lebuiban vagy árokban fejezte volna be meddő életét... S mi lett volna Adyból Vészi József, Ignotus, Osvát és Révész Béla nélkül, akik még a *Zikene-zakene* és a *Harc a Nagyúrral*-fajta verseit is leközték, amit mi, cionisták tragikusan szánalmas önámításnak s önmagunktól való gyáva menekülésnek tekintünk, de Ady Lajosnak meg kellene hajtania barbár fejét ennyi jószág és áldozat előtt, amelynek ő maga is köszönheti, hogy több mint egy falunyi népség ismeri a nevét, amely cseppet sem méltó bátyjához.

ADY ÉS KARINTHY

Május elsejének előestéjén, éjjel tizenegy órakor ott találtuk Ady Endrét a Meteor kávéházban.

- Ha nem félsz az italtól - mondta Ady -, kóstold meg - és elébem tolt egy pohár cherry brandyt.

Sicu, akinek hobbyja volt héberségem rovására humorizálni, nem állta megjegyzés nélkül:

- Ő itta ki mindég az ávdole- és a kádispálinkát vizespohárból.

Ady felemelte óriás-barna, nagyon szomorú szemét:

- Te is inkább menj kondásnak, mint rabbinak, fiam. Az nem kádis, hanem kidus. Kádist nem isznak, hanem halott elparentálására mondják. De ha Heine tévedett, neked is szabad, Heine is úgy mondja, hogy kádós, pedig az kaddis s nem kádós, mert kádós viszont ima, s annyit jelent, hogy szent.

Elbámultam.

- Honnan tudja ezt olyan szakszerűen, mesterem? - kérdeztem.

- Egy igen nagy zsidótól, fiam. Doktor Kecskeméti Lipót nagyváradai rabbi úrtól, aki úgy tud magyarul, hogy szégyellem az én salabakter kopóimat, akik odaállhatnának zsinagógája ablaka alá, ellesni tőle egy kis magyarságot, hogy legalább magyarul ugassanak utánam. - Ivott egy kortyot és folytatta. - Hallom, hogy be akarsz vinni a Bibliába...

- Engedjen meg mesterem egy megjegyzést - mondtam kissé hebegve, de készültem erre a mondanivalómra. - Én azt hiszem, hogy... engem Ady Endre ellenségei alig érdekelnek... de barátai is tévednek. Szerény véleményem szerint, ha Ady Endre élt volna Jeruzsálemben három-négyszer évvel ezelőtt, hát Jeremiás vagy még inkább Ezekiel lett volna a neve, ha pedig Ezekiel ma itt élne, úgy Ady Endrének hívnák őt... Ady Endre nem költő, de próféta fajta ember... - mondtam, és hamar felhajtottam az előttem álló kupicát, hogy azt hittem, belegebdek.

Kiléptünk az utcára. Ady intett egy konflisnak, beszálltunk.

- A végtelenbe - mondta a kocsisnak. Úgy látszik, a kocsis már tudta, mit jelent ez, mert elhajtott Buda felé, s mi utaztunk, utaztunk a Tabánon át, tovább, reggelig... tovább...

Utazás közben Karintyról volt szó. Az *Így írtok ti*-ről.

Amit ezen a téren Adyval barátai műveltek, az legalábbis figyelmetlenség, tapintatlanság volt.

Lakodalmi asztalnál történt. Véletlenül vegyes házasság volt, tehát nagy volt a bratyzás a zsidók és a keresztények között. A kései órákban valami vita támadt az egyik asztalnál, mégpedig a zsidókérdésről. Ez igen ritka eset volt akkoriban. Én - akit a menyasszony hívott meg mint jó tangózt, s mert vele együtt „végeztem” a tánciskolat - „taknyos” voltam, nem illett beledugnom orromat a vitába. De közben eszembe jutott, hogy ez vegyes házasság, s hogy a keresztény mechüten a Baththyány Tivadar gróf családjából való, akit mi, cionisták cionista grófnak nevezünk, mert nyíltan állást foglalt eszménk mellett. Tehát felfigyeltem. Az igen fiatal menyasszonyal lelki kapcsolatban voltam, ő is adysta volt, mégpedig igen fanatikus, persze titokban. S tánc közben megsűgta, hogy újdonsült férjének szülei igen heves antiadysták.

- S a te szüleid? - kérdeztem.

- Lassan-lassan közelednek Adyhoz.

- Mert anticionisták - mondtam. - Ugye?

- Ohó! s még milyenek! - mondta az illatos bakfis menyasszony. - Remélem, nem teszed szóvá a dolgot, ígérd meg! - Tudod, hogy nem szoktam provokálni, de ha kérdez valaki, nem dugom véka alá.

Közben hallom, a vita hevesedik, s valaki azt mondja: „ez pimaszság!” Rendelkezésre állok! - A zene megtorpan, valaki kiáltja: „Tovább, tovább!” Egy másik hang: „Sose halunk meg!” kurjantással rázendít egy csárdásra. A zene újuló erővel rákezd. Nagy taps. Tánc. A megsértett azt mondja: „Magával nem mérközöm.” Betessékelik mindkettőjüket egy másik szobába. - Tudtam! - súgja nekem a kis illatos, fájdalmas szemekkel. A sértő újra megjelenik, s azt kiabálja vissza a másik szobába: „Tudja maga, mulya, hogy gróf Baththyány is cionista?” - Óriási röhej.

- Hiába röhögnek - mondom én az illatosnak, mert a gróf tényleg az. Az egyetlen arisztokrata keresztény, aki szimpatizál velünk.

Illatos szorítja a vállamat kicsi, elefántcsont kezével:

- Kérlek, maradj veszteg. Én kérek!

Az obligát lakodalmi, szellemes fiatalember kiabál: - Zene, röhögni! - Megjelenik mellettünk a vőlegény, és kivezet a teraszra. Egyszerre csak halljuk, valaki szónokolni kezd: „Tisztelt Hölgyeim és Uraim! - Halljuk, halljuk! - Engedjék meg, hogy egy kis komoly szót emeljek ezen vita után... Halljuk, halljuk! Taps. - Mostanában sokat vitatkoznak Ady Endréről. Hát engedjék meg, hogy mindjárt az elején kijelentsem, hogy én Ady Endrét nagyon nagy költőnek tartom. Igenis. - Halk zúgás. Halljuk! - Éljen a szólásszabadság! - De én - folytatja a szónok ahelyett, hogy magyarázatokkal untatnám önöket, s ahelyett, hogy vitatkozzam valakivel, el fogom szavalni egy versét. - Köszönjük, nem kérünk belőle! - Halljuk! - Éljen a szólásszabadság! - Halljuk! - Csönd!! -”

És a szónok szavalni kezdett.

Nem vagyok nevetőizom-béna, mordonos feneember, nekem nincs szükségem kéjgáz-inhalációra, hogy elmosolyodjam egy jó viccen, de még most, negyven év után se vagyok képes megismételni azt a blaszfémias szöveget, amit az a kreten „szavalt”, s amelyre a lakodalmi publikum örült üdvívalgásba tört ki. A vers Karinthy ismert Ady-karikatúrája volt az *Így írtok ti* című könyvéből. A közönség akkoriban nem tudta, hogy ez karikatúra, és eredeti Ady-versnek vélte. Ez megismétlődött minden társaságban, iskolában, ahol a tanár urak Ady-versek helyett Karinthy-karikatúrát olvastak fel fiatal tanítványaik előtt - ugyanakkor, amikor az Ady-génius új, addig ismeretlen horizontok felé repült, s „kaput, falat döngtetett” „új időknek új dalaival”. Ugyanakkor, amikor Rákosi Jenő s tollpírbékjei „forró ölmet öntöttek az új, énekes Vazul fülébe” - Karinthy röhögőkórust toborzott ország-szerte a gyalázatos passiójátékhoz.

Énelőttem csak igen későn világosodott meg a saját öntudatlan szerepem ebben a szadista színjátékban, amikor a gimnázium önképzőkörében az ellenséges tábor egy generálisát, Balog tanár urat nevetségessé tettem az osztály előtt. Csak évek múlva jöttem rá, hogy ezt tulajdonképpen cionista ösztönöm diktálta nekem annak idején; a Szabolcsiek által futóbolondnak deklarált „cionista-bohócok” kis fegyverhordozója s az örültnek deklarált Ady Endre kis famulusa mindkét front egy-egy ádáz ellenségének szegezte zsenge erejével lendített kis tegezét. Hányan tudják azt - még a mai napon is igen kevesen -, ki is volt tulajdonképpen Karinthy szító-uszítója Ady ellen, és hogy volt ilyen, hogy az *Így írtok ti* csak Ady ellen kezdődött, s hogy nem volt csupán csak a humorösztön spon-tán kitorése, hanem egy mélyen irigylő s mélyen megsebzett kisebbszerű költőnek az aknamunkája. Kosztolányi Dezsőnek, aki igazi költő lévén, még be is vallotta egy ízben, hogy még halála után is féltékenyen irigylő Ady Endrét. És aki az Adyért harcoló és őt támogató zsidók iránti gyűlöletét a *Pardon* című méregrovatban adta ki 1920-ban az *Új Nemzedék* dicstelen pódiumán.

A kis menyasszony és vőlegénye visszatartottak attól, hogy ne kenjek oda a „szavalónak” egy öklözést, hogy potyolós arccal vigye magával a dicsőséget; aztán megmagyaráztam nekik nagy nehezen a kapcsolatot az Ady-láz és a cionista mozgalom között. Nagy nehezen, mert ez kissé bonyodalmas volt nekik, hiszen jómagam is - a cionista - Ady híve vagyok, és az anticionisták között is vannak Ady-ellenségek. De azt jól megértették, hogy Ady Endre főhadiszállásának zsidói számára az Ady-kultusz védőbástya volt magyarságuk igazolásá-

ra: íme, az igaz magyar zsenit csak igaz magyar szellemiség érti meg. Aminthogy be is igazolódott és irodalomtörténetileg senki nem vitathatja el, hogy Vészi József, Hatvany, Ignotus, Révész Béla, Léda és nem utolsósorban a fiatal Szemes Béla nélkül Adyt halálba kergették volna a saját fajtájából üldözői. Hiába akarják a fiatal Ady halál-verseit betegséggel magyarázni. Még ha ez a betegség testi szenvedéssel járt volna is - de a vérbetegség még lelki depressziót se gyakorol a betegre, s még kevésbé az Ady-fajta italos emberre, aki nemcsak hogy nem gyógykezelte magát kellőképpen, de alkohollal egyenesen mérgezte magát. S amit a krónika teljesen elhallgat: kétszeri öngyilkossági kísérlete, melyek dátumszerűen összeesnek két éles támadással. Mindkét fél érdeke volt elhallgatni ezt a tragikus tény, világos, magától értetődő okból.

Már késő délelőtt volt, amikor újra a Rácvároson keresztül baktatott velünk az „ócska konflis”. Nem tudom, hogy került sor a cionizmusra, de Ady ekkor mondta el a cionizmusról alkotott nézetét, amelyet már nemegyszer megírtam. Ő maga is ezután még több ízben említette.

- Persze, persze - menetek kell. Úgy látszik, misszió. Akkor ide hoztátok a Kelet kultúráját, most persze szükségszerűen - ha ugyan szükség van rá - odaviszitek a Nyugat kultúráját. Aztán meg - persze, persze - eleget adatok már nekünk. Itt az ideje, hogy a magyar nép adjon saját magának. - Persze, én is egy kicsit szimbolizálok a fajtámat. Dóczi és Makai nélkül nem lett volna Ady. A vers civilizációja. - Nézd meg első debreceni riportverseimet - a rutint - évek kellene hozzá - tőlük kaptam... készen... S ki verekszik értem? - Még az Asszony is zsidó. Persze én... én... ha elmennének, utánatok mennék... Mit csinálnék itt nélkületek?... A cionizmus nagy dolog... História. Sok saját ellenségek van... De gyöngök, mert hazudnak... Persze... te héberül írsz... Nagy dolog...

Itt félbeszakítottam, s kivettem zsebemből két lefordított versét: *Az én két asszonyom*-at és *Héja-nász az avaron*-t. Leszálltunk egy budai korcsmában. Ittunk. Szilvóriumot.

- Most olvasd fel - mondta. Héberül.

Felolvastam a *Héja-nász az avaron* címűt.

- Most még egyszer.

Felolvastam még egyszer. (Meg kell jegyeznem, hogy szefárd dialektusban olvastam, mert első verseim megjelenése után a *Hamicpé*-ben levelet kaptam Jehudától, aki figyelmeztetett, hogy ne merjek Bialik útján járni, s elzsargonizálni a gyönyörű zenéjű héber nyelvet! - Akkor hallottam először Bialik nevét.) Ady hallgatott egy percig, aztán mondta:

- Ez azonos azzal a héber nyelvvél, amelyen a zsidók imádkoznak?

- Természetesen - csak a kiejtés más; az eredeti, ősi kiejtés ez. - Itt eszembe jutott Kecskeméti Lipót. - De különbözik a neológok kiejtésétől is - tettem hozzá.

- Hát ez igen szép hangú nyelv, fiam. Hát ez egészen más. Ez igen-igen szép. Most a másodikat.

Felolvastam *Az én két asszonyom*-at.

Ne is kérdezd! Olvasd még egyszer!

Felolvastam még egyszer. S harmadszor is. S miután újra it-tunk - még egyszer. Négyeszer olvastam fel neki a kis verset.

- Ide hallgass, fiam. Te leírod ezt nekem, mind a kettőt leírod, szép, olvasható latin betűkkel, de úgy, ahogy olvastad. Én azt megtanulom. Kívülről. Úgy. Héberül. Hadd tanuljon Ignotus.

És, ahogy mondja ezt, megáll hirtelen:

- Te rendbehozta a verset, fiam?

Elbámultam. Egy percre megnémultam.

- Igen... ez hiba?...

- Dehogy hiba, dehogy hiba. Ez csak az akadémiai halott-
tetvezők szemében hiba, akiknek öröm, ha gikszeret találhat-
nak. S azt követelik, hogy a fordító is őrizze meg a gikszereket.

Az eredeti vers ugyanis három háromsoros strófából áll. Az
első strófában a vers első sora a harmadikra rímel, a másik
kettőben pedig a második és harmadik sorok csendülnek
össze. A fordításban mindhárom strófa első és harmadik sora
rímel. S ezt ő észrevette... idegen nyelven! Hallásból! És ittas
állapotban!

- S mért tetted? Zavart a rendetlenségem?

- Esküszöm, hogy öntudatlanul. Megszoktam az Ady-ver-
sek mérnöki architektúrájának kristályi tökéletességét.

Rám nézett, aztán töltött és ivott. Majd azt mondta:

- Kár, hogy nem iszod a boromat.

- Iszom én a nektároból – mondtam, és megijedtem, hogy
talán nyálas egy kicsit ez az ömlengés. S az is volt. Az arcán
láttam, hogy nem kedvére való a szemeli dicséret, ha nem
analitikai, tárgyi. Ezt később sokszor tapasztaltam, hogy csak
női szájból tűrte a bókot.

Ez Ady érthetetlen csodája: alkoholos elborultságában csi-
szolta mikroszkopikus gyémánt-szimmetriáit, fogalmazás-
ban, „jelző-szemezésben” (Ady nomenklaturája), rímzené-
ben és hihetetlen szótagszámarányban.

Egy ízben valósággal kővé váltam: éjjel két óra tájt lemen-
tem a Meteor kávéházba. Ott ült az Ady-sarokban és írt. Tud-
tam, hogy szabad leülnöm, de vártam. Ő felemelte szemét,
megismert, és csak úgy gépiesen intett, üljek le. S most egé-
szén szokatlan dolgot művelt: élmémet elém tolt a vers megírt részét.
Holott még messziről se tűrte, ha írás közben nézték. Elolvas-
tam az első négy sort – remegni kezdtem.

Üdvözlégy,.....

Nyűtt alkonyom selymes vászoncselédje.

Ezt írta teljesen borral borult aggyal.

Feloldott egy dermedt fogalmat: „vászoncseléd” (ami egy-
szerűen nőt jelent), ellátta vászonhoz illő jelzővel: „selymes”,
s megszületett a monumentális, kozmikus szimbólum: az
egészséges, rusztikus, de selymes vászon hófehérsége megü-
jítja a nyűtt alkony-firmamentumot.

Aztán este megkért, hogy aludjak nála a Magyar Király
szállodában, mert „pimaszul” érzi magát. Szobájában láttam
a magyar, Károli fordítású Bibliát. Kezembe vettem a köny-
vet, s Ady így szólt:

- Ja igen. Az Édes küldte (sose hallottam tőle azt a szót,
hogy anya vagy mama, vagy édesanyám, mindég csak: Édes).
Megírtam neki, hogy van egy fiatal barátom, aki tudja a Bibli-
át eredeti héberben. Azt írja, hátha jól jön, mert ő se érti igen
sok helyen. Hát sok bajom van ezzel a könyvvel. Nézzük
csak!

Leülünk, ő fellapozza egy helyen: Jób könyve 35. fejezet
10. vers.

Olvasd el ezt, és mondd meg nekem, ha emlékszel, mit
akar ez a Jób barát mondani, mert ez a fordítás csak arra jó,
hogy ne engedjen belepillantani a Biblia lelkébe. Pedig úgy
érezem, igen nagy könyv. Csuda meztelen könyv ez...

Elovestam hangosan:

- Hát ez így szól eredetiben:

*És nem kérdi, hol is van az Istenem, teremtőm,
Aki dallamokat zeng az éjszakában?*

Ady tágra nyitotta nagy diószemét:

- Hogy mondtad?

Aki dallamokat zeng az éjszakában.

- Fantasztikus.

S újra belenéz a Bibliába.

- Dallamokat zeng az éjszakában... Dallamokat zeng az éj-
szakában... s ezt merik kijavítani...

Ettől kezdve órákat szentelt a Bibliának, mert tudta, mit je-
lent az számomra, hogy adhatok neki valamit.

